

The Construction of Community Capital toward Community-Based Tourism in Ban Tuek Subdistrict, Si Satchanalai District, Sukhothai Province

Atthapon Wongchai^{1*}

¹ Faculty of Social Sciences for Local Development, Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: atthapon.w@psru.ac.th

ABSTRACT

This research article aims to: 1) explore and analyze the potential of the community capital ecosystem in Ban Tuek Subdistrict, Si Satchanalai District, Sukhothai Province, and 2) construct community capital for the management of community-based tourism in Ban Tuek Subdistrict, Si Satchanalai District, Sukhothai Province. This qualitative study collected data through in-depth interviews with key informants, including local leaders, local knowledge holders, entrepreneurs, representatives of community groups, and local associations, totaling 21 participants. The research utilized semi-structured interviews, supporting documents, and focus group discussions, followed by content analysis. The findings revealed that: 1) Ban Tuek Subdistrict possesses human capital derived from local wisdom in weaving, herbal medicine, and traditional foods; strong social capital from kinship and collaborative networks; notable cultural capital, such as the Hae Nam Khuen Hong festival and the legend of Chao Muen Dong; abundant natural resources, including mountains, waterfalls, and agricultural land; institutional capital from the Subdistrict Administrative Organization and community enterprises; and financial capital from tourism activities and community products like mud-fermented cloth and homestays. 2) The construction of community capital was integrated into a diverse tourism ecosystem, including knowledge-based tourism from learning local wisdom, cultural and spiritual tourism rooted in faith in Chao Muen Dong and community lifestyles, eco-tourism based on forest and stream resources, health tourism from herbs and local foods, and agro-tourism associated with rice farming and Huai Tom coffee. The results indicate that leveraging community capital as a foundation can foster sustainable community-based tourism, support the local economy, and promote the preservation of cultural heritage alongside environmental conservation.

Keywords: Community Capital, Community-Based Tourism, Community Capital Ecosystem

การประกอบสร้างทุนชุมชนสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบ้านตึก อำเภอสรีสะเกษ จังหวัดสุโขทัย

อรรถพล วงศ์ชัย^{1*}

¹ คณะสังคมศาสตร์และพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: atthapon.w@psru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสำรวจและวิเคราะห์ศักยภาพของระบบนิเวศทุนชุมชนตำบลบ้านตึก อำเภอสรีสะเกษ จังหวัดสุโขทัย 2) เพื่อประกอบสร้างทุนชุมชนสู่การจัดการท่องเที่ยวชุมชนตำบลบ้านตึก อำเภอสรีสะเกษ จังหวัดสุโขทัย การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ภูมิปัญญา ผู้ประกอบการ ตัวแทนกลุ่มชุมชนและชมรมท้องถิ่น จำนวน 21 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เอกสารประกอบ และการสนทนากลุ่ม และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1) ตำบลบ้านตึกมีทุนมนุษย์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้า สมุนไพร และอาหารพื้นถิ่น ทุนทางสังคมที่เข้มแข็งจากเครือข่ายและเครือข่ายการทำงานร่วมกัน ทุนวัฒนธรรมที่โดดเด่น เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นโฮงและตำนานเจ้าหมื่นดั่ง รวมทั้งทุนทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งภูเขา น้ำตก และพื้นที่เกษตรกรรม ทุนสถาบันจากองค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มวิสาหกิจ และทุนการเงินจากกิจกรรมท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ผ้าหมักโคลนและโฮมสเตย์ 2) การประกอบสร้างทุนชุมชนถูกบูรณาการเป็นระบบนิเวศการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงความรู้จากการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและจิตวิญญาณจากศรัทธาในเจ้าหมื่นดั่งและวิถีชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากทรัพยากรป่าเขาและลำห้วย การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจากสมุนไพรและอาหารพื้นบ้าน และการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจากการทำนาและกาแฟห้วยตม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการใช้ทุนชุมชนเป็นฐานสามารถสร้างการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืน เกื้อกูลเศรษฐกิจท้องถิ่น และส่งเสริมการสืบสานมรดกวัฒนธรรมควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: ทุนชุมชน, ท่องเที่ยวชุมชน, นิเวศทุนชุมชน

© 2025 JSSP: Journal of Social Science Panyapat

บทนำ

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นกลไกการพัฒนาที่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) เนื่องจากสามารถสร้างรายได้ กระจายประโยชน์ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นในฐานะเจ้าของทรัพยากร (เมธิรา ไกรนที และปัญญา เทพสิงห์, 2567) โดยเฉพาะในประเทศไทย หลายชุมชนท้องถิ่นสามารถนำทุนทางสังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติมาใช้สร้างคุณค่าใหม่ให้กับการท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการรักษาอัตลักษณ์และความเข้มแข็งของสังคมท้องถิ่น (หทัยชนก คะตะสมบุรณ์, 2563) การนำทุนชุมชนมาประกอบสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว จึงมีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตและสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่เน้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมควบคู่กับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (ฐิติมา อังกรวัชรพันธุ์ และกิงกนก เสาวภาวงศ์, 2566) ตลอดจนการใช้กรอบคิด Community Capitals Framework (CCF) ซึ่งประกอบด้วยทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนธรรมชาติ ทุนสถาบัน และทุนการเงิน ยิ่งทำให้การประเมินศักยภาพชุมชนเป็นไปอย่างรอบด้านและลึกซึ้ง (ไมตรี อินทรีย์, 2560; สุวิทย์ คงสงค์, 2562)

อย่างไรก็ตาม แม้การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะได้รับการยอมรับว่าเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก และการอนุรักษ์วัฒนธรรม แต่ในการศึกษาเชิงพื้นที่ที่ยังพบข้อจำกัดบางประการ เช่น การขาดการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ การไม่เชื่อมโยงทุนทั้ง 6 ด้านเข้ากับกิจกรรมท่องเที่ยว และการขาดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (ตรงกมล สนามเขต และนิตยา กาบจันทร์, 2565) การศึกษาองค์ความรู้เหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นความจำเป็นที่ต้องศึกษาระบบนิเวศทุนชุมชนในลักษณะองค์รวม ที่สามารถเชื่อมโยงทุนมนุษย์ สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติ สถาบัน และการเงิน เข้ากับการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การวิจัยจึงเป็นกลไกสำคัญเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการยกระดับการจัดการทุนชุมชนให้เป็นรูปธรรม การพัฒนารอบการวิเคราะห์ที่สามารถเชื่อมโยงทุนชุมชนทั้ง 6 ด้านกับรูปแบบการท่องเที่ยว 5 ประเภท (เชิงความรู้ เชิงวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ เชิงนิเวศ เชิงสุขภาพ และเชิงเกษตร) อย่างเป็นองค์รวม เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับบทบาททุนชุมชนในการขับเคลื่อน CBT และสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ชนบทไทย (ณัฐพัชร มณีโรจน์, 2560; วรณพร อนันตวงศ์, 2561)

ตำบลบ้านดึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นพื้นที่ที่การศึกษาที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีทุนวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย ได้แก่ การทอผ้า ผ้าหมักโคลน ผ้าลายดอกมุก การจักสาน อาหารพื้นถิ่น ประเพณี เช่น แห่น้ำขึ้นโฮง และทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าชุมชน ดอยเขามัง เป็นต้น ซึ่งชุมชนยังรักษาและใช้ทุนเหล่านี้อยู่ แม้ว่ายังมีข้อจำกัดในเรื่องโครงสร้างสถาบันหรือสนับสนุนทางการเงินจากหน่วยงานภาครัฐที่อยู่ในกรอบงบประมาณที่จำกัด ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับผู้ประกอบการท่องเที่ยวในชุมชน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในการดูแลของกรมป่าไม้ให้เกิดสมดุลกับการท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องศึกษาว่าชุมชนมีศักยภาพด้านใดบ้างที่เอื้อต่อประกอบสร้างระบบนิเวศทุนชุมชน นำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ เพื่อสร้างการพัฒนาที่ครอบคลุมเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและพัฒนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจและวิเคราะห์ศักยภาพของระบบนิเวศทุนชุมชนตำบลบ้านดึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อประกอบสร้างทุนชุมชนสู่การจัดการท่องเที่ยวชุมชนตำบลบ้านดึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Action Research: PAR) พื้นที่ศึกษาตำบลบ้านดึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย โดยการแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ (1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีทุนชุมชน การท่องเที่ยวชุมชน และกระบวนการประกอบสร้างประกอบสร้างทุนชุมชนสู่การจัดการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) สู่การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและประเด็นของการศึกษา (2) การวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ในพื้นที่ศึกษากับกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อนำข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลสู่การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยนี้มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ (1) กลุ่มผู้นำชุมชนหรือตัวแทนหมู่บ้าน ทั้งหมด จำนวน 14 หมู่บ้าน จำนวน 14 คน และ (2) กลุ่มที่มีบทบาทการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดึก 1 คน กำนัน 1 คน นักพัฒนาชุมชน 1 คน แกนนำองค์กรชุมชน 1 คน ปราชญ์ชาวบ้าน 1 คน ครู 1 คน และพระสงฆ์ 1 รูป รวมจำนวน 7 คน รวมทั้งหมด 21 คน การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์คุณสมบัติรวม ดังนี้ 1) เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนทั้งในระดับหมู่บ้านหรือระดับตำบล และ 2) เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์เกี่ยวกับบริบทของชุมชนและการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนไม่น้อยกว่า 1 ปี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยนักวิจัยในฐานะเครื่องมือหลัก และเครื่องมือวิจัยที่ใช้สนับสนุนการเก็บข้อมูล ดังนี้

2.1 นักวิจัยเป็นเครื่องมือในการวิจัย (Researchers as the research instrument) โดยมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ (Reliability) รวมทั้งกระบวนการตรวจสอบข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและคืนข้อมูลสู่พื้นที่ศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสะท้อนความเป็นจริงของพื้นที่มากที่สุด

2.2 แนวคำถามสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Guideline) ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชนหรือตัวแทนหมู่บ้าน และกลุ่มผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน ทุนชุมชน กระบวนการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติด้านต่าง ๆ ของชุมชน โดยแนวคำถามในการสัมภาษณ์ถูกออกแบบให้มีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนตามบริบทของผู้ให้ข้อมูล เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระและสะท้อนประสบการณ์จริงในพื้นที่ศึกษา

2.3 แนวคำถามการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Guideline) ใช้ในการระดมความคิดเห็นจากกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ และมุมมองเกี่ยวกับวิเคราะห์และศักยภาพของชุมชนในพื้นที่ รวมถึงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนในอนาคต กระบวนการสนทนากลุ่มมุ่งเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมทุกคน โดยนักวิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ และนำผลที่ได้มาวิเคราะห์การประกอบสร้างทุนชุมชนสู่การจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้มีการใช้เทคนิคการวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

3.1 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชน จำนวน 14 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับศักยภาพของบริบทชุมชน ทุนชุมชน และแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

3.2 สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนของแต่ละผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะลึก (Key Informants) จำนวน 7 คน ในประเด็นเกี่ยวกับบริบทของชุมชน ทุนชุมชน กระบวนการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน โดยใช้แนวคำถามสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการลงรหัสข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content analysis) อย่างเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในแง่ต่าง ๆ ตามข้อเท็จจริง ทั้งในเชิงเหตุและผลในลักษณะของการพรรณานำไปสู่คำตอบของข้อสรุปตามวัตถุประสงค์การศึกษา

5. จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

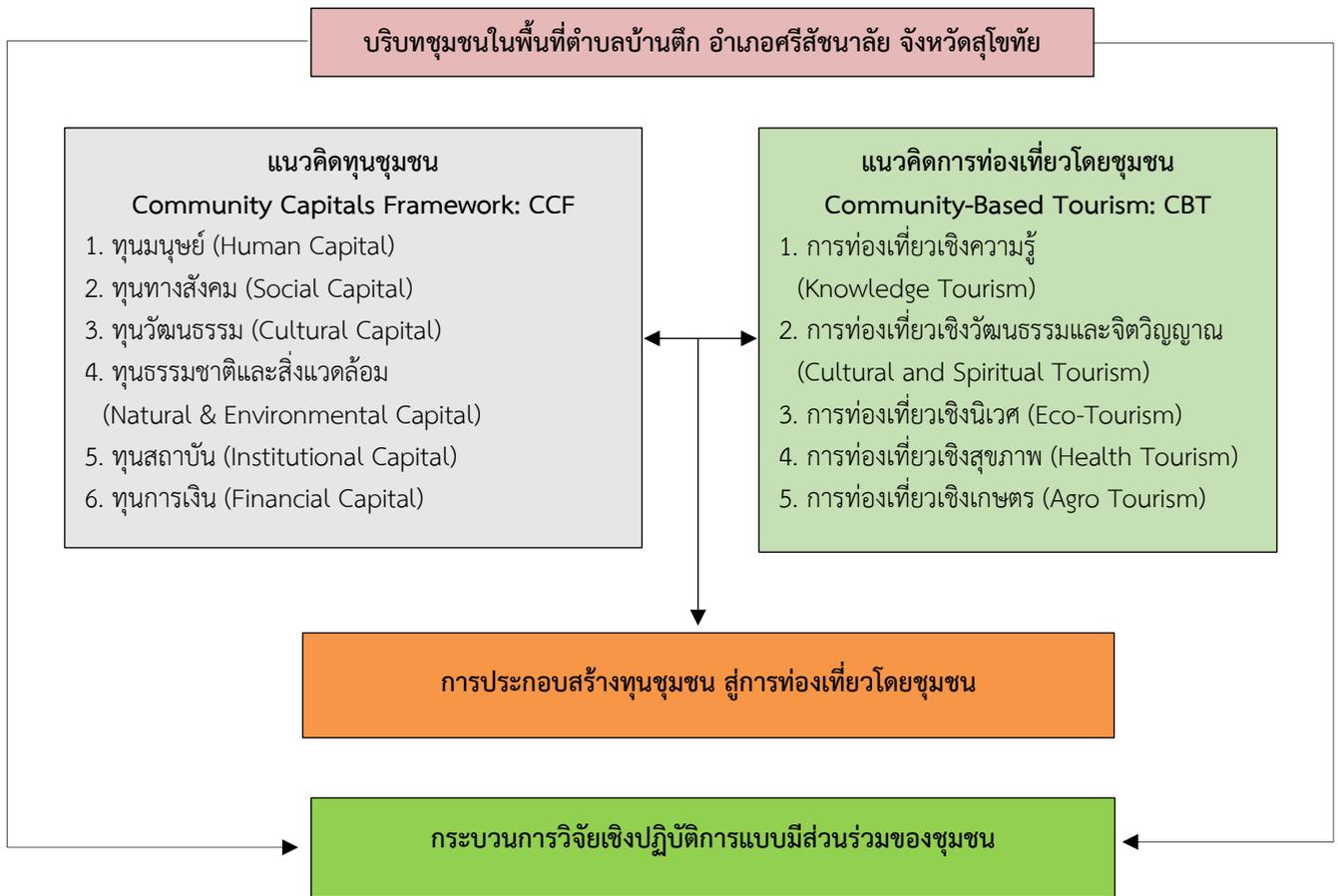
โดยการวิจัยนี้ ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม (PSRU-EC) โครงการวิจัยเลขที่ PSRU-EC 2025-023

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประกอบสร้างทุนชุมชนสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบ้านดึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย” ดำรงอยู่บนฐานของแนวคิด *Community Capitals Framework (CCF)* ซึ่งให้มุมมองว่าชุมชนประกอบด้วยทุนหลายด้าน (capital) ได้แก่ ทุนมนุษย์ (Human Capital) เป็นความรู้ ความสามารถ ทักษะ และภูมิปัญญาที่สะสมและถ่ายทอดในชุมชน เช่น ความชำนาญการทอผ้า สมุนไพร และศิลปะการแสดง ทุนทางสังคม (Social Capital)

เป็นความสัมพันธ์ เครือข่าย และความไว้วางใจ (trust) ที่ก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูล และการรวมกลุ่มเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชน ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) เป็นคุณค่าและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สืบทอด เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และกิจกรรมท่องเที่ยวได้ ทุนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Natural & Environmental Capital) เป็นทรัพยากรดิน น้ำ ป่า และภูมิทัศน์ธรรมชาติที่เป็นฐานสำหรับการดำรงชีพและกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทุนสถาบัน (Institutional Capital) เป็นกลไกการจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน วัด และหน่วยงานรัฐ ที่ทำหน้าที่กำหนดกติกาและสนับสนุนการพัฒนา ทุนการเงิน (Financial Capital): แหล่งเงินทุน กลไกทางเศรษฐกิจ กองทุนหมู่บ้าน วิสาหกิจชุมชน และรายได้จากการผลิตหรือการท่องเที่ยว (Suriyankietkaew et al. 2025; Mattos, 2015, Online) ซึ่งมีความสำคัญต่อการวิเคราะห์ว่าชุมชนมีศักยภาพใดบ้างที่สามารถถูกยกระดับให้เป็นทุนที่ใช้งานในทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ผ่านการแปลงทุนวัฒนธรรมเป็นผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยวหรือผ่านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) เป็นแนวทางการพัฒนาที่ชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของทรัพยากร ผู้จัดการ และผู้ตัดสินใจหลักในการออกแบบและดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงความรู้ (Knowledge Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเรียนรู้เกี่ยวกับบนพื้นฐานของการถ่ายทอดปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้รู้ในชุมชน เกี่ยวกับเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชน การประดิษฐ์ เรื่องเล่าต่าง ๆ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และจิตวิญญาณ (cultural and Spiritual Tourism) เป็นการท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมและงานประเพณีในท้องถิ่น รวมถึงการเรียนรู้และเคารพพิธีกรรม สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติเฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการพักผ่อนและรักษาสุขภาพกายใจ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) เป็นการท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร และฟาร์มปศุสัตว์ โดยการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างรายได้และผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกในชุมชนอย่างเท่าเทียม ควบคู่กับการรักษาสิ่งแวดล้อมและการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีการมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation) ที่ทำให้เกิดการมีเจ้าของร่วม (ownership) และความภาคภูมิใจในทรัพยากรท้องถิ่น อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้ ความสามารถในการจัดการขององค์กรท้องถิ่น (local institutional capacity) มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน และวัด จะทำหน้าที่กำหนดกติกา จัดสรรทรัพยากร และสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยว ช่วยสร้างกลไกความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน และการพัฒนาเชิงผลิตภัณฑ์ (product development) เป็นการนำทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทรัพยากรธรรมชาติมาต่อยอดเป็นสินค้าและบริการที่มีเอกลักษณ์ (Lee-Anant & Kungwansith, 2025; Witchayakawin et al., 2024; วีรญา พรหมประสิทธิ์, 2565) โดยแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน และเป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งแวดล้อม โดยมีฐานจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ความเข้มแข็งของสถาบันท้องถิ่น และการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าและยั่งยืนแต่ยังมีบทบาทในการรักษาวัฒนธรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่แตกต่าง ซึ่งสามารถช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจประสบการณ์ที่มีความหมายและใกล้ชิดกับธรรมชาติและวัฒนธรรมมากขึ้น

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ผลการสำรวจและวิเคราะห์ศักยภาพทุนชุมชนตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

จากการศึกษา ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย พบว่า ทุนชุมชนของตำบลบ้านตึกมีดังนี้

1.1 ทุนมนุษย์ (Human Capital) ประชากรมีทักษะด้านการเกษตร ทั้งการทำนา ทำสวนผลไม้ (ทุเรียน หมอน ฝรั่ง ลองกอง เงาะ ส้มโอ) มีภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทอผ้าหมักโคลน ผ้าขึ้นตีนจก การทำไม้กวาดดอกหญ้า การจักสาน และการทำตุ๊กตาบาร์โหน มีปราชญ์ชาวบ้าน เช่น หมอน้ำมนต์ หมอพื้นบ้าน ร้างทรง และผู้สูงอายุที่ถ่ายทอดประวัตินามความเป็นมา

1.2 ทุนทางสังคม (Social Capital) มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสตรี กลุ่มฌาปนกิจ และกลุ่มเงินล้าน มีการช่วยเหลือเกื้อกูล เช่น การลงแขกทำนา วัฒนธรรมการเอาแรงร่วมกัน ความสามัคคี ปรากฏในงานบุญ งานประเพณี และการจัดการกองทุนเพื่อสาธารณประโยชน์

1.3 ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) ประเพณีสำคัญ เช่น แห่น้ำขึ้นโฮงถวายเจ้าหมื่นดั่ง (19 เมษายนของทุกปี), ลอยกระทงงาน, สลากภัต, เทศน์มหาชาติ, สงกรานต์รดน้ำดำหัว ความเชื่อเรื่องผีบ้าน ผีป่าผญาแก้ว ปู่ท่าดาน การลงผี และศรัทธาต่อเจ้าพ่อเมืองดั่ง ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ฟ้อนรำพื้นบ้าน ลิเก ตลอดจนอาหารพื้นถิ่น เช่น ข้าวเป็็บ

1.4 ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Natural & Environmental Capital) มีทรัพยากรน้ำ เช่น อ่างเก็บน้ำห้วยพร้าว คลองแม่ราก คลองปลาไหล แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เช่น ดอยเขามั่ง จุดชมวิวและศาลปู่เขา จุดชมวิวห้วยต้นไฮ ทะเลหมอก ห้วยกุนก และห้วยแม่แดง พื้นที่เกษตรกรรมอุดมสมบูรณ์ทั้งนาข้าวและสวนผลไม้ที่เป็นรายได้หลัก

1.5 ทุนสถาบัน (institutional capital) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและโรงเรียนสนับสนุนการเรียนรู้ชุมชน ศาลเจ้าหมื่นดั่งเป็นศูนย์กลางจิตวิญญาณ มีหน่วยงานรัฐร่วมดูแลสิ่งแวดล้อม โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและเครือข่ายสุขภาพร่วมสนับสนุน หน่วยงานเกษตรสนับสนุนเกษตรเชิงท่องเที่ยว

1.6 ทุนการเงิน (Financial Capital) มีกลุ่มการเงินในชุมชน เช่น ธนาคารหมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มเงินล้าน

ตารางที่ 1 ทุนชุมชนตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ประเภททุน	รายละเอียด	ตัวอย่าง
1. ทุนมนุษย์	ความรู้ ความสามารถ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น	การทอผ้า (ผ้าตีนจก, ผ้าหมักโคลน), จักสาน, ยาสมุนไพร, อาหารพื้นถิ่น (ข้าวเป็็บ, ขนมถ้วยเที่ยงคืน), เยาวชนเรียนรู้ภูมิปัญญา
2. ทุนทางสังคม	ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เครือข่ายการทำงาน และการรวมกลุ่ม	กลุ่มโฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น, กลุ่มแม่บ้านทอผ้า, กลุ่มวิสาหกิจชุมชน, เครือข่ายกับหน่วยงานรัฐและมหาวิทยาลัย
3. ทุนวัฒนธรรม	มรดกภูมิปัญญา ความเชื่อ ประเพณี และอัตลักษณ์ท้องถิ่น	ผ้าหมักโคลน, ประเพณีแห่น้ำขึ้นโฮง สรงน้ำเจ้าหมื่นดั่ง, ศรีทธาต่อเจ้าพ่อหมื่นดั่ง, อาหารพื้นถิ่น (ข้าวเป็็บ)
4. ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	พื้นที่ทำเกษตร ดิน น้ำ ป่า ภูเขา และแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ	ลำห้วยแม่ราก, ดอยเขามุ้ง, พื้นที่ทำนาและสวนผลไม้, กาแฟห้วยตม, ชาดอกกาแฟ
5. ทุนสถาบัน	องค์กรและกลไกการจัดการในพื้นที่ที่สนับสนุนการพัฒนา	อบต.บ้านตึก, กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน, วิสาหกิจชุมชน, โรงเรียน, วัด, หน่วยงานเกษตร
6. ทุนการเงิน	รายได้และแหล่งทุนจากเกษตร การท่องเที่ยว และผลิตภัณฑ์ชุมชน	รายได้จากการปลูกข้าวและผลไม้, รายได้จากโฮมสเตย์, ผลิตภัณฑ์ผ้าหมักโคลน, กาแฟห้วยตม, การสนับสนุนทุนจากโครงการรัฐ

ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีทุนชุมชนที่โดดเด่นทั้ง 6 ด้าน โดยเฉพาะทุนวัฒนธรรมและทุนทางสังคมที่เข้มแข็งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น โฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น การทอผ้าหมักโคลน และอาหารพื้นถิ่น ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นิเวศ เกษตร และสุขภาพอย่างยั่งยืน

2. การประกอบสร้างทุนชุมชนสู่การจัดการท่องเที่ยวชุมชนตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

การประกอบสร้างทุนชุมชนตำบลบ้านตึกทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่หลากหลายและบูรณาการในรูปการท่องเที่ยวเชิงความรู้ ได้ใช้ทุนมนุษย์และวัฒนธรรม ถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญา เช่น การทอผ้า การจักสาน และการทำอาหารท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ เป็นการใช้ทุนวัฒนธรรมและทุนสถาบัน ผ่านกิจกรรมประเพณีและพิธีกรรม เช่น การสักการะเจ้าพ่อหมื่นดั่ง และการเข้าร่วมประเพณีแห่น้ำขึ้นโฮง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการใช้ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสังคม จัดกิจกรรมเดินป่าดอยเขามุ้ง ศึกษาธรรมชาติ และเรียนรู้ระบบการจัดการน้ำ ชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้ใช้ทุนมนุษย์และทรัพยากรสมุนไพร มีการถ่ายทอดความรู้แพทย์แผนไทย การนวดพื้นบ้าน และอาหารสุขภาพ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีการใช้ทุนทรัพยากรธรรมชาติและทุนการเงิน ผ่านกิจกรรมเรียนรู้การปลูกข้าว การทำสวนกาแฟห้วยตม และผลิตภัณฑ์แปรรูป ชาดอกกาแฟ

การทำงานของทุนชุมชนในบ้านตึกมิได้พึ่งพากิจกรรมทางเศรษฐกิจใดกิจกรรมหนึ่ง แต่มีการเชื่อมโยงทุนชุมชนหลากหลายมิติให้เกื้อกูลกันเป็นระบบ เช่น การเกษตรอินทรีย์ที่สนับสนุนวัตถุดิบให้กับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การผลิตหัตถกรรมที่สอดคล้องกับกิจกรรมเชิงเรียนรู้ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การบูรณาการนี้ทำให้ทุนมนุษย์ในรูปของมีคฤหบดีชุมชนรุ่นใหม่ ประชาชนชาวบ้านและเยาวชนท้องถิ่นสามารถมีบทบาทร่วมกับทุนวัฒนธรรมจากประเพณีแห่น้ำขึ้นโฮง และลอยกระทงงาน ตลอดจนทุนสถาบันจากกลุ่มอาชีพและองค์กรชุมชนที่ร่วมกันบริหารจัดการท่องเที่ยว ผลลัพธ์คือระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่กระจายรายได้และโอกาสทางสังคมอย่างทั่วถึง

ช่วยเสริมความยืดหยุ่น ต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม พร้อมทั้งสร้างความภาคภูมิใจ ในทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ดังคำกล่าวของแกนนำชุมชนที่กล่าวว่า

“อนุสาวรีย์ ศาลหลวงปู่ กลุ่มทอผ้า กลุ่มจักสาน พิพิธภัณฑสถาน ศาลหลักเมือง ร้านข้าวเป็็บ ร้านขนมถ้วยเตี๋ยงคีน ดอยเขามั่ง สวนทุเรียน สวนส้มโอ โคกหนองนา เป็นที่คนสามารถมาเที่ยวและเราก็สามารถสร้างรายได้จากตรงนี้ในหมู่บ้าน” (นางสมใจ (นามสมมติ), เพศหญิง สถานะเป็นแกนนำของชุมชน, สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2568)

“ดอยเขามั่งเป็นจุดชมวิว แล้วก็ไปศาลเจ้าปู่เขามั่ง ถือว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเลย เป็นจุดชมวิวแล้วยังมีประเพณีปักธงดอยเขามั่งมีมาแล้ว 154 ปี” (นางสมนึก (นามสมมติ), เพศหญิง สถานะเป็นแกนนำของชุมชน, สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2568)

ตารางที่ 2 รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ทุนชุมชน	เชิงความรู้ (Knowledge Tourism)	เชิงวัฒนธรรม และจิตวิญญาณ (Cultural & Spiritual Tourism)	เชิงนิเวศ (Eco-Tourism)	เชิงสุขภาพ (Health Tourism)	เชิงเกษตร (Agro-Tourism)
1. ทุนมนุษย์	ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทอผ้า การจักสาน การทำอาหาร	ถ่ายทอดเรื่องราว ความเชื่อ ศรัทธาต่อเจ้าพ่อหมื่นดั่ง และประเพณี	นำความรู้ท้องถิ่นมาใช้ในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ	ถ่ายทอดความรู้แพทย์แผนไทย และสมุนไพร	ถ่ายทอดทักษะเกษตร เช่น การปลูกกาแฟ การทำชาดอกกาแฟ
2. ทุนทางสังคม	การจัดการท่องเที่ยวโดยเครือข่าย เช่น โฮมสเตย์ บ้านนาต้นจั่น	เครือข่ายชุมชนร่วมสืบสานประเพณี เช่น แห่น้ำขึ้นโฮง	ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าและน้ำ เช่น ดอยเขามั่ง	กลุ่มแม่บ้าน/สมุนไพรดูแลสุขภาพนักท่องเที่ยว	เครือข่ายเกษตรกรให้ความรู้และต้อนรับนักท่องเที่ยว
3. ทุนวัฒนธรรม	ถ่ายทอดภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเป็นองค์ความรู้	ประเพณี สัญลักษณ์ทางศาสนา ความเชื่อเจ้าหมื่นดั่ง	วิถีชีวิตที่เชื่อมกับสิ่งแวดล้อม เช่น ประเพณีผูกพันน้ำ/ป่า	อาหารพื้นถิ่นที่เป็นมรดกภูมิปัญญาเพื่อสุขภาพ	เมนูอาหารเกษตรพื้นบ้าน (ข้าวเป็็บ, ขนมถ้วย)
4. ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงระบบนิเวศ	สถานที่ประกอบพิธีกรรม เช่น วัด โบราณสถาน	ดอยเขามั่ง ป่าน้ำตก แหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศ	พืชสมุนไพรป่า พืชอาหารสุขภาพ	นาข้าว สวนผลไม้ กาแฟห้วยตม
5. ทุนสถาบัน	อบต. และโรงเรียนสนับสนุนการเรียนรู้ชุมชน	วัด ศาลเจ้าหมื่นดั่ง เป็นศูนย์กลางจิตวิญญาณ	หน่วยงานรัฐร่วมดูแลสิ่งแวดล้อม	รพ.สต. และเครือข่ายสุขภาพร่วมสนับสนุน	หน่วยงานเกษตรสนับสนุนเกษตรเชิงท่องเที่ยว
6. ทุนการเงิน	สนับสนุนโครงการฝึกอบรมและกิจกรรมการเรียนรู้	จัดงานเทศกาล ประเพณีเพิ่มรายได้	ใช้ทุนในการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	สนับสนุนผลิตภัณฑ์สุขภาพสมุนไพร	ลงทุนเกษตรแปรรูปสินค้าเกษตรท่องเที่ยว

อภิปรายผล

ผลการศึกษาวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการทุนชุมชนตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ที่พบว่า ตำบลบ้านตึกมีทุนชุมชน 6 ด้าน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนสถาบัน และทุนการเงิน ทุนแต่ละด้านมีความเชื่อมโยงเกื้อกูลกันจนกลายเป็นระบบนิเวศทุนชุมชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานเชิงสังคมและวัฒนธรรมสำหรับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีพลวัต ที่สามารถต่อยอดไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนได้ โดยทุนวัฒนธรรมและทุนสังคมของชุมชนตำบลบ้านตึกมีความโดดเด่นและมีศักยภาพสูงเนื่องจากมีประเพณีและความศรัทธาที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อหมื่นดั่งและประเพณีแห่น้ำขึ้นโฮง ซึ่งมี

คุณค่าด้านจิตวิญญาณและยังทำหน้าที่เป็นทุนเชิงสถาบันที่ช่วยสร้างกลไกการรวมกลุ่ม ความสามัคคี และระเบียบทางสังคม ในชุมชน ส่งผลให้ทุนทางสังคมเกิดการเสริมพลัง (empowerment) และก่อให้เกิดความไว้วางใจร่วม (Social trust) ที่เป็น ฐานรากของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สอดคล้องกับ ณัฐชา ลีปัญญาพร และ ปริญญา หรุ่มโพธิ์ (2564) ที่ได้ศึกษาทุนทางวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ที่ผ่านวิถีชีวิต การดำเนินกิจกรรมทางสังคมตลอดจนจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดเพชรบูรณ์ที่นำมาสร้าง มูลค่าผ่านรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน ขณะที่ทุนมนุษย์และทุนทรัพยากรธรรมชาติมีบทบาทสนับสนุนในการผลิต และการเรียนรู้ ส่วนทุนสถาบันและทุนการเงินมีบทบาทเป็นกลไกสนับสนุนและการลงทุน (สุกัญญา อิมโค่น, 2567) ภายใต้ การใช้ทุนชุมชนของตำบลบ้านตึกอย่างสร้างสรรค์ที่จะสามารถออกแบบประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่เชื่อมโยงทุนชุมชนกับ ความต้องการของนักท่องเที่ยวและสามารถใช้เป็นทุนเพื่อการท่องเที่ยว สอดคล้องกับ Suriyankietkaew et al. (2025) ที่ใช้ Community Capitals Framework เป็นกรอบในการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่บ้านเชียง พบว่า การมีทุน ชุมชนที่หลากหลายและเชื่อมโยงกันช่วยสร้างความยั่งยืนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการท่องเที่ยว เชิงธรรมชาติและวัฒนธรรมต้องใช้ทุนทรัพยากรควบคู่กับทุนทางสังคมเพื่อสร้างเส้นทางท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและเป็นมิตร กับชุมชน สามารถสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างรอบด้าน

ผลการศึกษาระบบการประกอบสร้างทุนชุมชนสู่การจัดการท่องเที่ยวชุมชนตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัด สุโขทัย พบว่า ตำบลบ้านตึกสามารถใช้ทุนทั้ง 6 ด้านมาบูรณาการสู่การท่องเที่ยวชุมชนได้ทั้ง 5 รูปแบบ ได้แก่ (1) การท่องเที่ยวเชิงความรู้ ผ่านกิจกรรมการทอผ้า การจักสาน และอาหารท้องถิ่น (2) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและจิต วิญญาณ ผ่านกิจกรรมการสักการะเจ้าพ่อหมื่นดั่งและการเข้าร่วมประเพณี (3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดำเนินการ ผ่านการเดินป่าดอยเขามั่งและการจัดการน้ำชุมชน (4) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ผ่านกิจกรรมสมุนไพรและอาหารสุขภาพ และ (5) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ผ่านกิจกรรมเที่ยว ชม ชิมสวนผลไม้ การปลูกและแปรรูปกาแฟห้วยตมและการเพาะปลูก ข้าว การบูรณาการการใช้ทุนมนุษย์ เช่น ภูมิปัญญาการทอผ้าและสมุนไพร ร่วมกับทุนธรรมชาติ เช่น ป่าเขาและลำห้วย สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงความรู้ เชิงนิเวศ และเชิงสุขภาพ ขณะเดียวกันทุนสถาบันและทุนการเงินทำหน้าที่เป็นกลไก สนับสนุนด้านการจัดการและการลงทุน ช่วยเพิ่มศักยภาพให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้อง กับ Lee-Anant & Kungwansith (2025) ที่ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก EEC ต้องอาศัยการประสานทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน และทุนการเงิน เพื่อสร้าง กิจกรรมที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างครบถ้วน นอกจากนี้ การบูรณาการดังกล่าวมิได้เพียงสร้างมูลค่า ทางเศรษฐกิจ แต่ยังสร้างการเรียนรู้เชิงสังคมและวัฒนธรรมที่มีความหมาย และช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนระหว่างชุมชน กับนักท่องเที่ยว ตลอดจนระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง

องค์ความรู้ใหม่

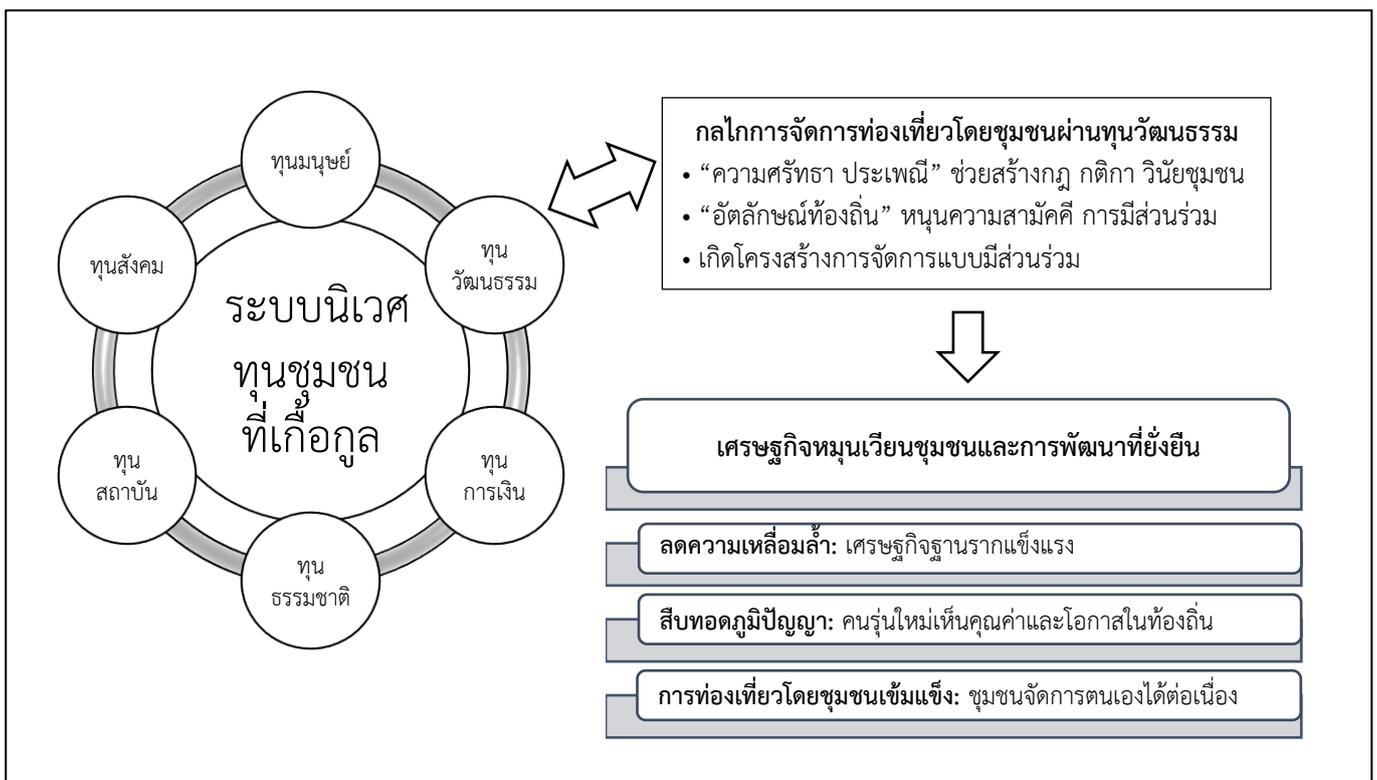
จากผลการศึกษาวิจัย สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้

1. การมองทุนชุมชนเป็นระบบนิเวศแบบบูรณาการ งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ทุนชุมชน 6 ด้าน (ทุนมนุษย์ สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติ สถาบัน และการเงิน) ไม่ได้ดำเนินการแยกส่วน แต่เชื่อมโยงกันเป็นระบบนิเวศทุนชุมชน ที่ขับเคลื่อน การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างเป็นพลวัต ช่วยในการขยายกรอบแนวคิดจากการมองทุนแบบรายด้าน ไปสู่การมองเชิงระบบ ที่เกื้อกูลกัน

2. การแปรบทบาทของทุนวัฒนธรรมสู่กลไกการจัดการ ผลการวิจัยพบว่า ทุนวัฒนธรรม เช่น ความศรัทธาต่อ เจ้าพ่อหมื่นดั่ง และประเพณีแห่ช้างขึ้นโฮง มีคุณค่าในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมหรือสินค้าเชิงการท่องเที่ยว และยังทำหน้าที่ เป็นทุนเชิงสถาบัน ที่ช่วยสร้างกฎระเบียบ ความสามัคคี และวินัยในการจัดการชุมชน ถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ชี้ว่า ทุนวัฒนธรรมสามารถทำหน้าที่เป็นทุนการจัดการได้

3. การเกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลการวิจัยยืนยันว่า การท่องเที่ยวไม่ได้สร้างรายได้เพียงกลุ่มเล็ก ๆ แต่กระจายสู่ครัวเรือนและกลุ่มอาชีพในพื้นที่ เช่น กลุ่มแม่บ้าน โฮมสเตย์ วิสาหกิจชุมชน ร้านค้า นำไปสู่การสร้างเศรษฐกิจหมุนเวียนในท้องถิ่น ลดความเหลื่อมล้ำ และเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชน

ผลการวิจัยยังสะท้อนองค์ความรู้ที่สำคัญต่อการพัฒนา กล่าวคือ ชุมชนชุมชนไม่ใช่เพียงทรัพยากรเชิงวัตถุที่แยกออกจากกัน แต่เป็นระบบนิเวศที่มี การเชื่อมโยงและเกื้อกูลกันอย่างพลวัต สามารถผลักดันการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เติบโตได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะทุนวัฒนธรรมที่ไม่เพียงทำหน้าที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังทำงานในเชิงทุนการจัดการที่สร้างระเบียบ ความสามัคคี และความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มคนในชุมชน นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนสร้างเศรษฐกิจหมุนเวียน กระจายรายได้ไปสู่ครัวเรือน กลุ่มแม่บ้าน วิสาหกิจชุมชน และผู้ประกอบการรายย่อย ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และสร้างโอกาสให้คนรุ่นใหม่สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่อง การใช้ทุนชุมชนเป็นฐานจึงเป็นแนวทางสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระดับฐานราก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มุ่งเน้นทั้งการอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรมและการสร้างรายได้ที่มั่นคงแก่ชุมชนในระยะยาว

ภาพที่ 2 แผนภาพองค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาระบบนิเวศทุนชุมชนในพื้นที่ตำบลบ้านดึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย พบว่า ชุมชนมีศักยภาพทุนชุมชน 6 ด้าน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนสถาบัน และทุนการเงิน โดยทุนมนุษย์สะท้อนผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทอผ้าหมักโคลน การทำอาหารพื้นบ้าน และการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ทุนทางสังคมแสดงถึงความเข้มแข็งของกลุ่มเครือข่าย เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสตรี และกลุ่มวิสาหกิจที่ร่วมมือกันดูแลผลประโยชน์ส่วนรวม ทุนวัฒนธรรมโดดเด่นจากความศรัทธาในตำนานเจ้าพ่อหมื่นดั่ง ประเพณีแห่น้ำขึ้นโอง และพิธีกรรมที่สืบทอดต่อกันมายาวนาน ส่วนทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสะท้อนผ่านป่าเขา ป่าชุมชน ลำห้วย และพื้นที่เกษตรที่อุดมสมบูรณ์ ขณะที่ทุนสถาบันมาจากการสนับสนุนขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน วัด และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และทุนการเงินได้จากกองทุนชุมชน การออมทรัพย์ และรายได้จากโฮมสเตย์หรือผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น กาแฟห้วยตมและผ้าหมักโคลน การเชื่อมโยงทุนทั้ง 6 ด้านนี้ทำให้ตำบลบ้านดึกมีรากฐานทางเศรษฐกิจและ

สังคมที่เข้มแข็งและพร้อมต่อการพัฒนา โดยทุนเหล่านี้มีได้ดำรงอยู่อย่างแยกส่วน แต่เป็นระบบนิเวศที่เกื้อกูลและสนับสนุนกัน ส่งผลให้ชุมชนมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองและยืดหยุ่นต่อความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเศรษฐกิจ

ผลการศึกษาการประกอบสร้างทุนชุมชนสู่การท่องเที่ยว พบว่า ตำบลบ้านตึกสามารถบูรณาการทุนทั้ง 6 ด้านไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 5 รูปแบบอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงความรู้ซึ่งใช้ทุนมนุษย์และทุนวัฒนธรรม ถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้า การจักสาน และการทำอาหารพื้นถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่ผสมผสานทุนวัฒนธรรมและทุนสถาบัน ผ่านประเพณีแห่ผ้าขึ้นโฮง การสักการะเจ้าพ่อหมื่นดั่ง และการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ใช้ทุนทรัพยากรธรรมชาติและทุนสังคม ผ่านกิจกรรมเดินป่า ศึกษาาระบบนิเวศ และการจัดการน้ำชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ใช้ทุนมนุษย์และสมุนไพรท้องถิ่น ถ่ายทอดความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย การนวด การบริโภคอาหารสุขภาพ และการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ผสมผสานทุนธรรมชาติและทุนการเงิน ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้การทำนา การปลูกกาแฟห้วยตม การแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น ชาดอกกาแฟ การบูรณาการทุนชุมชนทั้ง 6 สู่การท่องเที่ยว 5รูปแบบนี้ ทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมและหลากหลาย สร้างรายได้แก่ครัวเรือน กระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น และยังส่งเสริมการรักษาทรัพยากรและวัฒนธรรมควบคู่กัน โดยเป็นตัวอย่างของการจัดการทุนชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงศักยภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การเสริมสร้างศักยภาพทุนมนุษย์และทุนสังคม ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ควรลงทุนในการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน ผ่านการฝึกอบรมด้านการจัดการท่องเที่ยว การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร และการตลาดออนไลน์ ตลอดจนการพัฒนาทักษะภาษาและการต้อนรับ เพื่อให้คนในพื้นที่สามารถเป็นเจ้าของบ้านที่มีความรู้ นอกจากนี้ควรสนับสนุนการรวมกลุ่มของเครือข่ายท่องเที่ยว เช่น กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มวิสาหกิจ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและการจัดการร่วมที่ยั่งยืน

1.2 การจัดการและอนุรักษ์ทุนวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ควรออกมาตรการและนโยบายที่คุ้มครองประเพณีท้องถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน เช่น การขึ้นทะเบียนประเพณีแห่ผ้าขึ้นโฮงและความเชื่อเจ้าพ่อหมื่นดั่งให้เป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น ขณะเดียวกันควรพัฒนากลไกการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบอนุรักษ์ โดยกำหนดเขตพื้นที่รับผิดชอบร่วมกันระหว่างชุมชนกับกรมป่าไม้ เพื่อดูแลทรัพยากรสำคัญร่วมกัน เช่น ดอยเขามุ้งและแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นทุนธรรมชาติหลักของตำบล

1.3 การส่งเสริมเครือข่ายและการตลาดเชิงบูรณาการรัฐควรสนับสนุน การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด เพื่อให้บ้านตึกสามารถเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวกับพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อสร้างการท่องเที่ยวกลุ่ม (Cluster Tourism) ที่มีความหลากหลาย นอกจากนี้ควรลงทุนในการทำการตลาดเชิงบูรณาการ โดยใช้สื่อดิจิทัลและแพลตฟอร์มท่องเที่ยวออนไลน์ เพื่อสร้างการรับรู้แก่ตลาดนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยเชิงเปรียบเทียบข้ามพื้นที่ งานวิจัยครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์เฉพาะตำบลบ้านตึก ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์และศักยภาพทุนชุมชนเฉพาะพื้นที่ แต่ยังไม่สามารถเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นที่มีบริบทคล้ายกัน เช่น ชุมชนท่องเที่ยวในภาคเหนือและอีสาน การวิจัยครั้งต่อไปควรออกแบบ การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ (comparative study) เพื่อวิเคราะห์ความเหมือนและความต่างของการใช้ทุนชุมชนสู่การท่องเที่ยวในหลายพื้นที่ อันจะช่วยสร้างองค์ความรู้ที่กว้างขึ้นและใช้เป็นฐานสำหรับนโยบายในระดับภูมิภาคและประเทศได้

2.2 การวิจัยเชิงปริมาณและการประเมินผลกระทบ การวิจัยนี้ใช้แนวทางเชิงคุณภาพ ซึ่งช่วยอธิบายกระบวนการและรูปแบบ ความหมาย ของการใช้ทุนชุมชน แต่ยังไม่สามารถวัดผลเชิงปริมาณเพื่อวัดผลกระทบโดยตรงของทุนชุมชนต่อเศรษฐกิจ รายได้ และคุณภาพชีวิตของชุมชน ดังนั้นการวิจัยในอนาคตควรใช้ วิธีการผสมผสาน (mixed methods)

เช่น การทำแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ และการใช้ดัชนีความยั่งยืน (sustainability indicators) เพื่อประเมินผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างรอบด้าน

เอกสารอ้างอิง

- ฐิติมา อังกรวัชรพันธุ์ และ กิ่งกนก เสาวภาวงศ์ (2566). ทุณวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทลื้อบ้านหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารการวิจัยกาสะลองคำ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*, 17(1), 23–33.
- ณัฐพัชร มณีโรจน์. (2560). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 13(2), 25–46.
- ณัฐชา ลีปัญญาพร และ ปริญญา หุ่นโพธิ์. (2564). การศึกษาทุนทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ลาวครั้ง ในมิติการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชน บ้านทุ่งสีหลง อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 13(2), 176–195.
- ตรงกมล สนามเขต และ นิตยา กาบจันทร์. (2565). แนวทางการเสริมสร้างทุนชุมชนให้เข้มแข็งสู่การกำหนดปัจจัยแห่งความสำเร็จ จังหวัดอุตรดิตถ์. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(1), 129–144.
- เมธิรา ไกรนที และ ปัญญา เทพลิงห์. (2567). ทุนทางสังคม: ศักยภาพของชุมชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาอัตลักษณ์การปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, 8(4), 135–148.
- ไมตรี อินทรีย์ยะ. (2560). ทุนทางสังคม. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*, 9(2), 14–25.
- วรรณพร อนันตวงศ์. (2561). การประกอบสร้างชุมชนศิวิลให้กลายเป็นสินค้าในกระแสการท่องเที่ยว. (ศิลปศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์).
- วีรญา พรหมประสิทธิ์. (2565). ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาบ้านนา ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร).
- สุกัญญา อิมโค่น. (2567). การศึกษาทุนชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนท่าฉลอม ตำบลท่าฉลอม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร. (พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- สุวิทย์ คงสงค์. (2562). ชุมชนเข้มแข็งบนฐานทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำ ในเขตคลองชั้นกรุงเทพมหานคร. (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา).
- หทัยชนก คะตะสมบุรณ์. (2563). การพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาตำบลเนินศาลา อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 8(2), 473–488.
- Lee-Anant, C., & Kungwansith, P. (2025). Policy shaping and capacity building for sustainable community-based tourism in Thailand's Eastern Economic Corridor. *Suranaree Journal of Social Science*, 19(1), e278596.
- Mattos, D. (2015). Community capitals framework as a measure of community development. Retrieved from https://ageconsearch.umn.edu/record/306927/files/9-2_DM.pdf.
- Suriyankietkaew, S., Krittayarangroj, K., Thinthan, S., & Lumlongrut, S. (2025). Community Capitals Framework for Sustainable Development: A Qualitative Study of Creative Tourism in Ban Chiang World Heritage Site. *Sustainability*, 17(8), 3311.
- Witchayakawin, P., Abdul Aziz, Y., Mahomed, A. S. B. B., & Abdullah, N. H. B. (2024). Mediating role of community participation and benefit on factors influencing community-based tourism (CBT) development. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 29(2), 161-176.